

І.В. ГНИДЮК*(Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна)*

Децентралізація бюджетної системи: досвід Словаччини та перспектива для України

Метою статті є вивчення досвіду децентралізації бюджетної системи Словаччини та визначення найбільш прийнятної вектору реалізації даної реформи в Україні. Розкрито причини здійснення децентралізації управління бюджетною системою, досліджено особливості становлення і розвитку інститутів місцевого самоуправління в Словаччині. Проаналізовано модель публічного адміністрування Словаччини та схему формування доходів бюджетів різних рівнів цієї країни. Приділено увагу питанню визначення оптимального розподілу повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням, що є невід'ємною умовою ефективного функціонування фінансової системи в цілому. Як вважає автор, першочерговим завданням для України сьогодні є зростання доходів місцевих бюджетів за рахунок децентралізації системи управління державними фінансами. Саме тому важливо оцінити стан децентралізації вітчизняної бюджетної системи, визначити пріоритетні напрямки її проведення та виявити фактори що уповільнюють процес децентралізації в Україні. На основі вивчення особливостей та результатів бюджетної реформи Словаччини обгрунтовано пропозиції щодо здійснення аналогічної реформи в Україні.

Ключові слова: децентралізація, бюджетна система, державний бюджет, місцевий бюджет, муніципалітет, адміністративно-територіальна реформа.

И.В. ГНИДЮК*(Вінницький торгово-економический институт Киевского национального торгово-экономического университета, г. Винница, Украина)*

Децентрализация бюджетной системы: опыт Словакии и перспектива для Украины

Целью статьи является изучение опыта децентрализации бюджетной системы Словакии и определения наиболее приемлемого вектора реализации данной реформы в Украине. Раскрыты причины осуществления децентрализации управления бюджетной системой, исследованы особенности становления и развития институтов местного самоуправления в Словакии. Проанализированы модель публичного администрирования Словакии и схема формирования доходов бюджетов разных уровней этой страны. Уделено внимание вопросу определения оптимального распределения полномочий между центральной властью и местным самоуправлением, что является неотъемлемым условием эффективного функционирования финансовой системы в целом. Как считает автор, первоочередной задачей для Украины сегодня является рост доходов местных бюджетов за счет децентрализации системы управления государственными финансами. Именно поэтому важно оценить состояние децентрализации отечественной бюджетной системы, определить приоритетные направления ее проведения и выявить факторы замедляющие процесс децентрализации в Украине. На основе изучения особенностей и результатов бюджетной реформы Словакии обоснованы предложения по осуществлению аналогичной реформы в Украине.

Ключевые слова: децентрализация, бюджетная система, государственный бюджет, местный бюджет, муниципалитет, административно-территориальная реформа.

Budget System Decentralization: Experience of Slovakia and Prospects for Ukraine

The article is to study the experience of decentralization of the budget system of Slovakia and to determine the most appropriate vector of implementation of this reform in Ukraine. There are revealed the reasons to implement decentralization of budget system management, there are studied the features of formation and development of local self-government institutions in Slovakia. There are analyzed the model of public administration in Slovakia and the scheme of formation of budgets revenue of different levels in this country. There is paid attention to the issue of determining the optimal distribution of powers between the central and local authorities, which are essential for the effective functioning of the financial system as a whole. According to the author, a priority for Ukraine today is the growth of local budgets revenue by decentralization of public finance management system. It is therefore important to assess the state of decentralization of the domestic budget system, determine its priorities and identify the factors slowing down the process of decentralization in Ukraine. On the basis of features and results of the budget reform in Slovakia there is substantiated the offer for implementation of a similar reform in Ukraine.

Keywords: decentralization, budget system, national budget, local budget, municipality, administrative-territorial reform.

Постановка проблеми. Після ухвалення бюджетної Конституції проблеми в бюджетній системі накопичувались з кожним роком і, зрештою, почали загрожувати державній безпеці загалом. Так, нинішня система міжбюджетних відносин є неупередженою, але чи справедливою? Розрахунок за видатками абсолютно не стимулював місцеву владу займатися дохідною частиною бюджетів.

Децентралізація бюджетної системи сьогодні є одним із ключових чинників раціональності розподілу та використання бюджетних фондів, а також високої ефективності надання суспільних благ та послуг. Даний процес відбувається не лише в федеральних країнах та країнах з історично впливовими позиціями місцевої влади, але й в країнах – нових членах ЄС, які вбачають в ньому значний конструктивний потенціал для власних економік. Не залишилась осторонь від цієї реформи і Україна, яка на сьогоднішній день активно працює в даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням децентралізованого управління бюджетною системою на сучасному етапі приділяють увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, О.В. Голиська та А.Г. Ахламов досліджують проблеми реалізації бюджетної політики на регіональному рівні; в своїх дослідженнях І.Я. Чугунов, Т.В. Сало та С.М. Фролов здійснили вивчення рівня, особливостей та динаміки децентралізації фінансової системи; публікації зарубіжних науковців, таких як Р. Берд, Д. Кінг, В.Н. Лексин, К. Едель, присвячені розробленню ефективного механізму регулювання міжбюджетних відносин.

Прийняття Україною курсу на децентралізацію влади обумовлює необхідність поглиблення наукових

досліджень, спрямованих на формування теоретико-прикладних засад здійснення децентралізації вітчизняної бюджетної системи на основі адаптації зарубіжного досвіду.

Метою статті є вивчення досвіду децентралізації бюджетної системи Словаччини та визначення найбільш прийняттого вектору реалізації даної реформи для України.

Виклад основних результатів дослідження. Децентралізоване управління бюджетною системою характерне для значної кількості розвинених країн. Децентралізація передбачає надання органам місцевого самоврядування права вирішувати низку завдань місцевого рівня та забезпечення їх ресурсами, необхідними для фінансування цих процесів. Оптимальний розподіл повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням є невід'ємною умовою ефективного функціонування фінансової системи в цілому. Першочерговим завданням для України сьогодні є зростання доходів місцевих бюджетів за рахунок децентралізації системи управління державними фінансами. Саме тому важливо оцінити стан децентралізації вітчизняної бюджетної системи, визначити пріоритетні напрямки її проведення та виявити фактори, що уповільнюють процес децентралізації [1].

Україні варто переймати досвід інших країн, які уже здійснили таку реформу, адже децентралізація є одним із фундаментальних принципів системи державного управління розвинених країн. Біля її витоків лежить гіпотеза теорії менеджменту про те, що звуження кола завдань призводить до підвищення якості їх виконання та покращення результатів роботи.

На основі цього припущення центральні уряди розвинених країн намагаються максимально розвантажити себе від локальних функцій, які ефективніше можуть виконувати органи місцевого самоврядування, сконцентрувавшись на реалізації загальнонаціональних завдань. Як правило, центральна влада в розвинених країнах залишила за собою такі функції як національна оборона, макроекономічна політика, грошово-кредитна сфера, судова система, управління транспортними комунікаціями державного значення.

У свою чергу освіта, медицина, комунальне господарство та комунальні комунікації, пожежна безпека, благоустрій, охорона правопорядку – передані на місцевий рівень [3].

Закономірно, що реальна децентралізація державного управління (відповідно і витратних зобов'язань) завжди супроводжується переданням органам місцевого самоврядування еквівалентних фінансових джерел. Передача повноважень без адекватного розширення їх фінансової бази загрожує перетворенням органів місцевого самоврядування в інститути, що займаються пасивною реалізацією політики центральної влади.

За відсутності коштів вони не мають власних ресурсів для розвитку керованих адміністративно-територіальних одиниць, і таким чином знімають із себе відповідальність за їх соціально-економічне становище. У підсумку органи місцевого самоврядування не мають відчутної політичної ваги, а провідну роль у питаннях регіонального розвитку продовжує відігравати держава. Таку модель можна назвати псевдо-децентралізацією. Саме такий варіант децентралізації закладений у Бюджетному кодексі 2010 року і політичних ініціативах уже нової влади [6].

Однак, якщо провести реальну децентралізацію, то можна отримати досить позитивні результати. Наприклад, у ЄС, де даний процес було здійснено не тільки у федеральних і країнах з історично впливовими позиціями місцевої влади, але й в унітарних державах, досвід показав, що децентралізація забезпечує серйозні позитивні зміни.

Економічну ефективність децентралізованої бюджетної системи доводить і досвід однієї з найбільш динамічних економік Європи – Словаччини, яка, як і Україна, менш ніж два десятиліття назад, взагалі не мала інститутів місцевого самоуправління, а фінансові ресурси і більшість повноважень концентрувалися в рівні державної влади. Централізована система мала наслідком асиметричність розподілу ресурсів між різними регіонами, інертність економічної політики місцевої влади, низьку ефективність використання бюджетних коштів, лобізм та високий рівень корупції.

Після створення незалежної Словацької республіки, країна переглянула співвідношення розподілу повноважень, відповідальності та фінансів між різними рівнями влади. Завдяки комплексу реформ, місцеве самоврядування отримало реальну

владу і достатні фінансові ресурси для своєї діяльності, що сприяло значному підвищенню ефективності бюджетної системи. Це дозволило відчутно мінімізувати комплекс вищезазначених проблем та створити умови для якісного динамічного економічного підйому країни. На мікрорівні децентралізація сприяла значному покращенню якості публічних послуг (не тільки в столиці, а й регіонах), соціально-економічного становища міст та селищ, розвитку депресивних регіонів, зростанню кількості робочих місць та, відповідно, уповільнення міграційних процесів, обумовлених економічними факторами [4].

В даному контексті, досвід розбудови децентралізованої бюджетної системи Словаччини заслуговує на особливу увагу з боку економістів та політиків. Особливо цікавим він має стати для України, яка наразі стикається з такими проблемами, які були успішно подолані в даній країні. При цьому, досить перспективними видаються не лише принципи побудови децентралізованої бюджетної системи, а й окремі механізми її функціонування.

Протягом всього ХХ століття Словаччина як і Україна не мала досвіду розбудови місцевого самоврядування: в 1923 році місцеве самоуправління було ліквідовано і відновлено лише після демократичних перетворень в 1990 році. Ключовим завданням, яке стояло перед словацькою владою в даному напрямку було максимально «розгрузити» державну владу від тих функцій, які більш ефективно можуть реалізовувати органи місцевого самоврядування.

На першому етапі значна увага приділялася адміністративно-територіальній реформі. Ще в вересні 1990 року Словацька Національна Рада прийняла закон «Збірник законів про організацію населених пунктів», яким було відновлено місцеве самоуправління на рівні населених пунктів, визначено їх повноваження та сформовано фінансову базу. В 1998 році уряд Словаччини затвердив Концепцію децентралізації, яка стала базовим документом на основі якого було здійснено і здійснюється перерозподіл повноважень, відповідальності та бюджетних фондів між державою, територіальними громадами та територіальними одиницями більш високого рівня. Концепція базується на трьох складових що зображені на рис. 1.

Після завершення адміністративно-територіальної реформи, в результаті якої виникло близько 3000 тисяч населених пунктів (міст та сіл) і було створено 8 країв, в Словаччині розпочався перерозподіл повноважень та бюджетних коштів. Словаччиною була обрана так звана «роздільна модель» публічного адміністрування, яка організована на трьох рівнях: муніципалітет – край – держава. Ключовим принципом побудови даної моделі є високий рівень автономії різних її ланок, їх фінансова самодостатність, відсутність відносин субординації між ними та максимальна децентралізація повноважень та відповідальності [5].

Рис. 1. Складові Концепції децентралізації Словаччини

Джерело: розроблено автором.

Розподіл системи публічного адміністрування в Словаччині зображено на рис. 2.

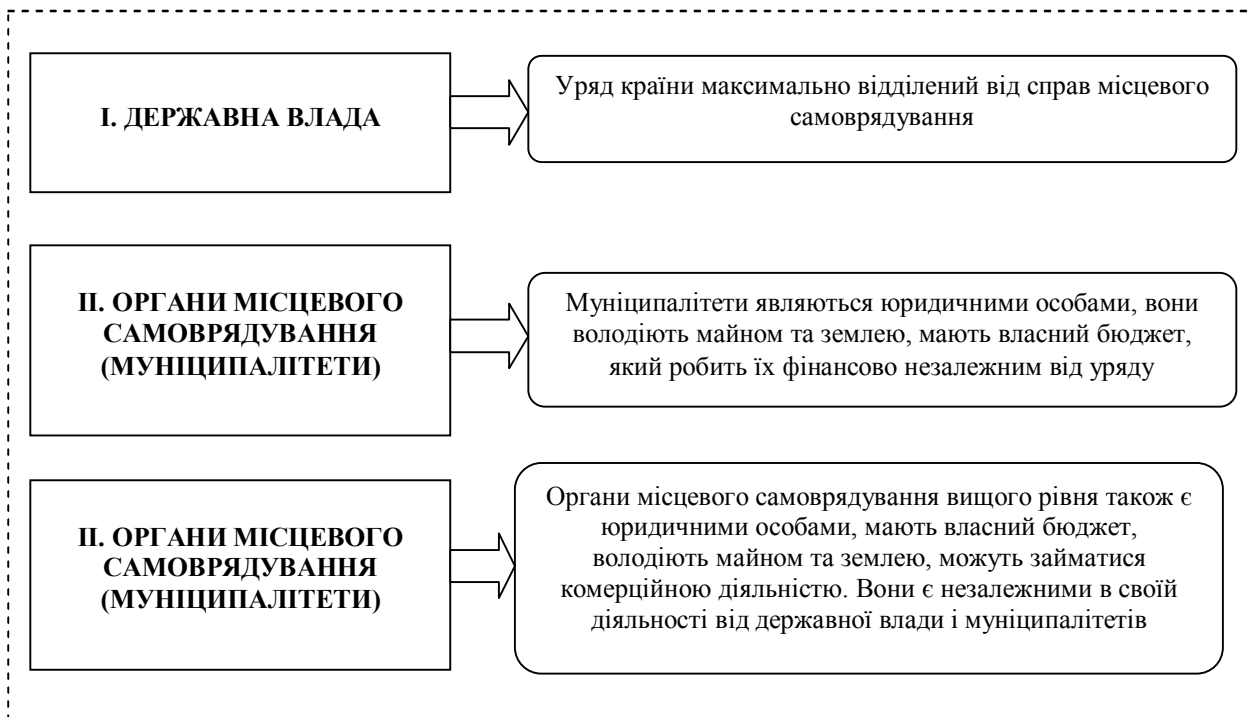

Рис. 2. Модель публічного адміністрування Словаччини

Джерело: розроблено автором.

I. Державна влада. Показово, що навіть на рівні країв в Словаччині відсутні консолідовані державні адміністрації (на кшталт, українських обласних та державних адміністрацій): на цьому рівні функціонують лише департаменти окремих органів виконавчої влади (міністерств, агентств, тощо), які створюються в разі необхідності.

II. Органи місцевого самоврядування (муніципалітети). Фактично саме муніципалітети здійснюють управління соціально-економічними процесами відповідного населеного пункту і несуть повну відповідальність за стан справ.

Варто зазначити, що фінансування власних функцій в Словаччині відбувається за рахунок власних доходів Бюджетів. Через це органи влади на місцевому рівні неабияк зацікавлені в зростанні доходів, а тому:

а) мають стимул для реалізації податкового потенціалу на відповідній адміністративно-територіальній одиниці, що загалом підвищує фінансову ефективність податкової політики;

б) значну увагу приділяють стимулюванню ділової активності на власній адміністративно-територіальній одиниці, що сприяє зростанню доходів місцевих бюджетів, а на національному рівні дозростанню економіки;

в) самі активно займаються комерційною діяльністю з метою отримання додаткових коштів до бюджету, що також стимулює ділову активність.

III. Органи місцевого самоврядування вищого рівня. Як і муніципалітети, краї для більш ефективної реалізації функцій можуть розвивати кооперативне співробітництво. Вони виступають засновниками бюджетних неприбуткових організацій та комерційних підприємств.

Органи місцевого самоуправління вищого рівня займаються загальною політикою розвитку регіону. Вони можуть виступати партнером окремих муніципалітетів в рамках перспективних проектів (будівництво технологічних парків, створення спільних підприємств, тощо).

Таким чином, на місцевому рівні в Словаччині найбільш впливовими являються муніципалітети. Саме на них покладається відповідальність за соціально-економічне, культурне та екологічне становище населених пунктів. Це змушує їх проводити активну політику в різних сферах, виходити з різними ініціативами для співробітництва до державної влади, влади країв та інших структур [4].

Така модель публічного адміністрування на практиці є досить ефективною. Для того, щоб отримати підтримку виборців місцева влада використовує бюджетні кошти таким чином, щоб задовольнити максимальну кількість населення, тобто використовує їх максимально ефективно. Оскільки

органи місцевого самоуправління володіють більш повною інформацією про проблеми та можливості власних населених пунктів, вони виконують ці функції більш ефективно, ніж міг би уряд країни.

Така політика відчутно контрастує з системою публічного адміністрування в Україні, де відповідальність за стан адміністративно-територіальних одиниць в більшій мірі лежить на центральній владі, яка проводить свою політику через систему місцевих державних адміністрацій. Закономірно, що не маючи впливу і не відчуваючи відповідальності, органи місцевого самоуправління відіграють досить пасивну роль в соціально-економічному розвитку свого населеного пункту [10].

Важливим позитивним аспектом словацької моделі публічного адміністрування є мінімізація масштабів корупції та обсягів нецільового використання коштів. Словацькі експерти звертають увагу на те, що оскільки в населених пунктах інформація про місцевих політиків і чиновників є більш доступною, а відповідальність персоналізованою, то це змушує їх діяти чесно та ефективно.

Одним із чинників успішної децентралізації в Словаччині стало те, що передача повноважень супроводжувалася симетричною бюджетною децентралізацією. З 1 січня 2005 року країна перейшла на нову бюджетну систему. Ключове її завдання полягає в укріпленні фінансової бази місцевого самоврядування, визначенні власних доходів органів місцевого самоврядування вищого рівня та запровадженні нового механізму фінансування делегованих функцій [5].

Оскільки уряд значно зменшив перелік своїх функцій, він закономірно передав до бюджетів місцевого рівня певні джерела доходів (рис. 3).

Відмітимо, що кошти державного бюджету уряд спрямовує не лише на фінансування реалізації своїх функцій, але й на фінансування делегованих функцій, переданих муніципалітетам та органам місцевого самоврядування вищого рівня. Крім того, уряд часто виступає як партнер органів місцевого самоврядування, наприклад, в створенні технопарку, беручи на себе певні фінансові зобов'язання. Також за рахунок бюджету уряд надає пільги інвесторам, які провадять діяльність в депресивних регіонах країни.

В результаті бюджетної децентралізації була значно розширена фінансова база бюджетів населених пунктів. Як наслідок здійснено перехід від дотаційного фінансування функцій органів місцевого самоврядування, за яким держава покривала їх видатки через трансферти до місцевого бюджету, до формування фінансово самодостатніх адміністративно-територіальних одиниць, які фінансують свої функції за рахунок власних доходів [5].

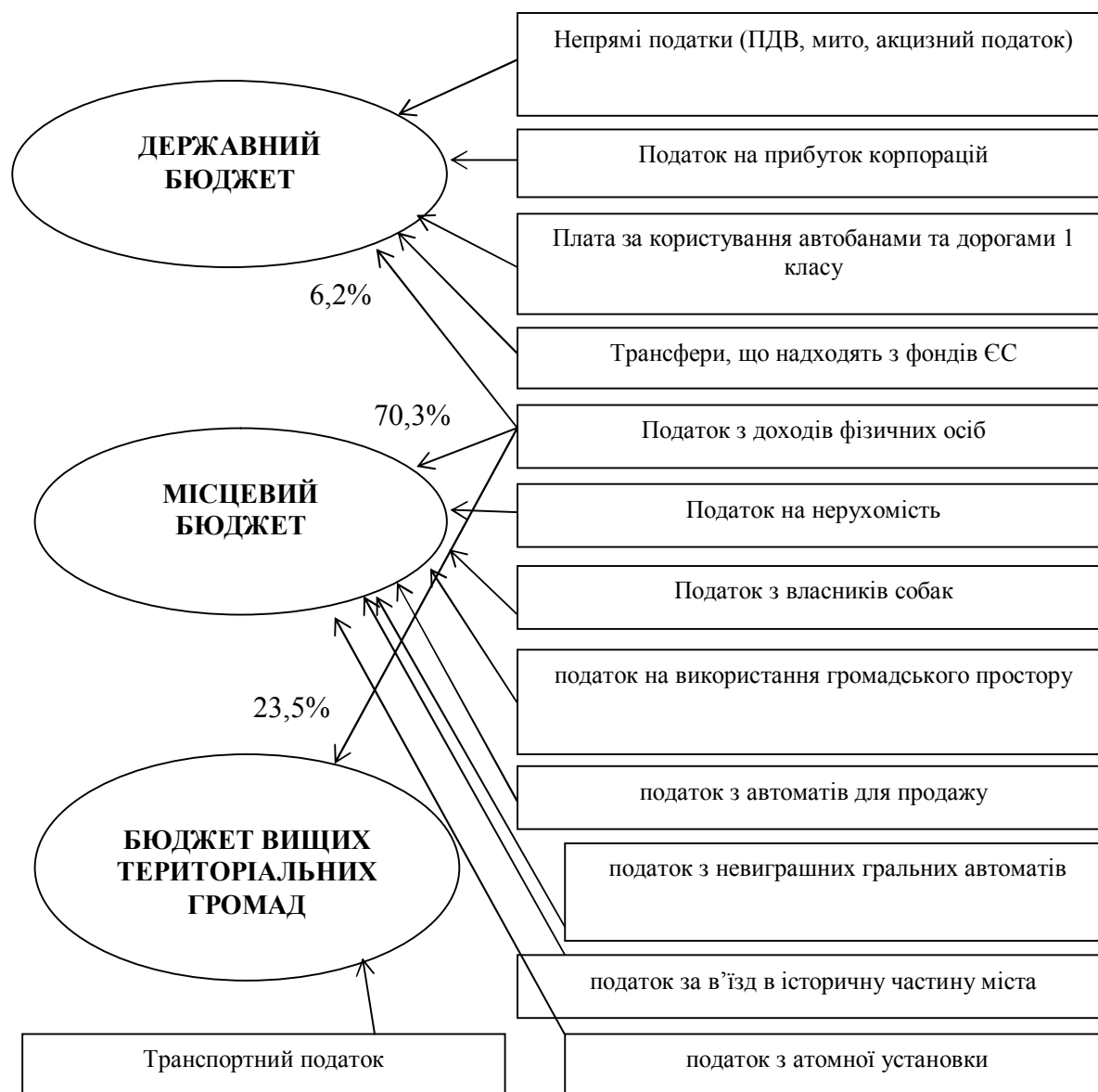

Рис. 3. Схема формування доходів бюджетів Словаччини

Джерело: розроблено автором.

Особливо варто звернути увагу на ті недоліки, які були властиві системі дотаційного фінансування видатків місцевих бюджетів. Аналізуючи дослідження словацьких експертів виділимо наступні проблеми:

1) Непрозорість фінансових потоків. Передаючи кошти органам місцевого самоврядування, держава не мала змоги слідкувати, яким чином і за яких обставин вони витрачаються;

2) Несправедливий розподіл коштів через різний рівень ефективності лобізму місцевої влади. Після того, як був запроваджений формульний розподіл бюджетних коштів між регіонами, з'ясувалося, що окремі краї отримували майже на 40 % більш коштів, ніж вони об'єктивно повинні були отримувати, тоді як низка інших, навпаки, недоотримували 10-12 % від їх реальної потреби;

3) Незацікавленість органів місцевого самоврядування в реалізації податкового потенціалу відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Оскільки видатки місцевих бюджетів фінансувала держава, то у органів місцевого самоврядування просто не було стимулів нарощувати дохідну базу бюджету [5].

Більшість названих недоліків є ключовими проблемами сьогоденної України. Як свідчить словацький досвід їх можливо подолати завдяки проведенню реформ.

В ході бюджетної децентралізації, окрім розширення системи місцевих податків, держава передала на рівень місцевого самоврядування податок на доходи фізичних осіб (рис. 3). Зокрема, відповідно до чинних норм 70,3 % податку належить органам місцевого самоврядування, 23,5 %

залишається бюджетам вищих територіальних одиниць і лише 6,2 %, як було відмічено, надходить до державної казни.

Варто звернути увагу на досить ефективний механізм розподілу доходів від справляння даного податку між різними адміністративно-територіальними одиницями. На відміну від України, де він зараховується до бюджетів тих громад, де працює працівник, в Словаччині даний податок збирає центральний уряд, який згодом перерозподіляє його на основі формульних розрахунків.

Формула, яка лежить в основі перерозподілу між муніципалітетами, містить чотири параметри:

1. Чисельність населення (офіційно зареєстрованого);
2. Кількість дітей дошкільного віку;
3. Відсоток жителів старших 62 років;
4. Категорія величини населеного пункту [5].

Найбільш важливим параметром в даній формулі є кількість офіційно зареєстрованих жителів. Такий підхід видається абсолютно обґрунтованим, оскільки обсяг товарів та послуг, що надається органами самоуправління, орієнтується на кількість зареєстрованих осіб, а не на аморфний показник фактичної кількості населення. Явище трудової міграції, через що великі економічно привабливі міста мають надавати більший обсяг товарів та послуг, аніж це потрібно для зареєстрованих жителів, вирішено за допомогою додаткового коефіцієнта (так звана категорія величини населеного пункту) [3].

Наявність в формулі параметрів кількості дітей дошкільного віку та відсотка жителів старших 62 років обумовлено тим, що, як було зазначено, утримання закладів дошкільної освіти, а також соціальний захист пенсіонерів відноситься до функцій місцевого самоврядування.

Завдяки бюджетній децентралізації органи місцевого самоврядування отримали надійну фінансову базу, достатню для реалізації власних функцій. Якщо до 2005 року частка трансфертів у структурі доходної частини бюджету сягала 60-70 %, то нині близько 70 % доходів та витрат муніципалітетів ґрунтуються на власних джерелах, решту становлять цільові дотації з держбюджету. При цьому, всі власні функції фінансуються місцевими бюджетами виключно за рахунок власних надходжень, а державні трансферти мають цільовий характер і спрямовані на фінансування делегованих державою функцій. Це дозволило сформувати ефективну бюджетну систему, в якій фінансові потоки є прозорими, а ефективність використання коштів можна прослідкувати за системою чітких критеріїв.

Відмітимо також, що значний вклад в наповнення місцевого бюджету вносять місцеві податки, які також включають податок на нерухомість. На них

припадає майже 14 % доходів бюджету (за виключенням кредиту). Для порівняння в Україні місцеві податки в середньому складають близько 3-5 % доходів бюджету.

В Словаччині місцеві податки являються факультативними. Муніципалітети самостійно приймають рішення про доцільність застосування тих чи інших податків, визначають ставки податку, порядок нарахування та сплати, податкові пільги, тощо.

Найбільш фіскально-ефективним серед місцевих податків є податок на нерухомість. Крім того, варто звернути увагу на досить перспективний податок на використання громадського простору, який справляється за тимчасове використання території населених пунктів (для проведення концертів, розміщення палаток, тощо). На даний податок припадає майже четверта частина доходів від збору місцевих податків [9].

Бюджет регіону (краю) формується за рахунок 23,5 % загального обсягу збору податку на доходи фізичних осіб. Як і на рівні органів муніципалітетів, він перерозподіляється на основі формульних розрахунків.

Для країв ця формула містить 6 параметрів:

1. Чисельність населення (офіційно зареєстрованого);
2. Відсоток жителів у віці 15-18 років;
3. Відсоток жителів старших 62 років;
4. Довжина доріг II та III категорій;
5. Густина населення;
6. Площа регіону.

Як бачимо, розподіл податку на доходи фізичних осіб здійснюється з урахуванням того, які функції виконують органи місцевого самоврядування вищого рівня, і яку інфраструктуру вони вже забезпечують.

Крім частини даного податку, краї також мають власний транспортний податок. Даний податок сплачується за кожен автомобіль, який використовується у підприємницькій діяльності. Відмітимо, що в Словаччині відсутній податок на транспортні засоби для фізичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю. Якщо до фіскальної децентралізації бюджет регіонів на 96 % формувався за рахунок дотацій з державного бюджету, то нині 60 % доходів формуються з власних джерел.

Таким чином, децентралізована система державних фінансів сприяла підвищенню ефективності використання бюджетних фондів, якості надання публічних послуг та зростанню економічної активності на регіональному рівні.

Проаналізувавши бюджетні системи Словаччини та України, відмітивши їх недоліки та позитиви, зроблені висновки та пропозиції для України (рис. 4).

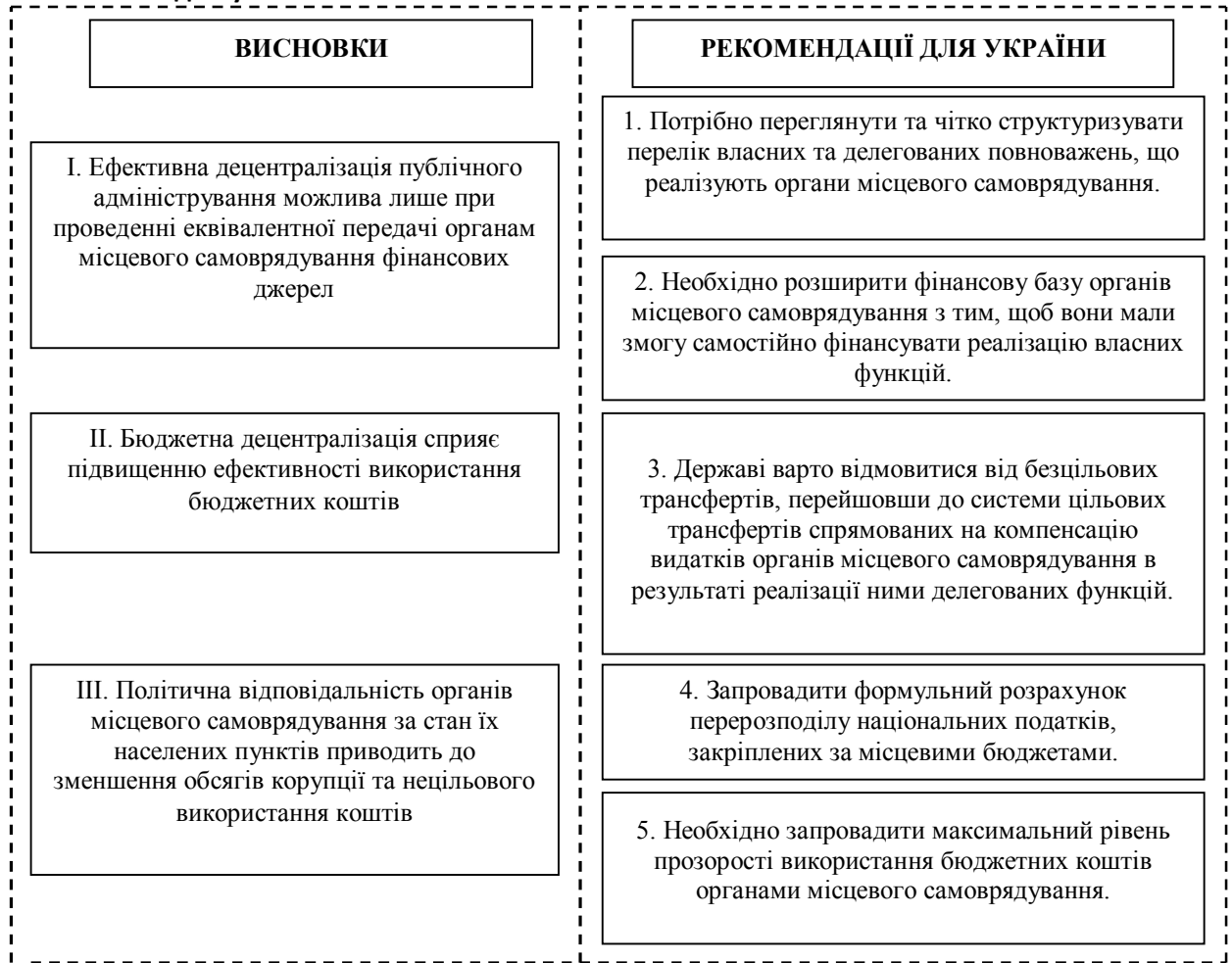

Рис. 4. Висновки та пропозиції щодо проведення децентралізації в Україні

Джерело: розроблено автором.

Висновки. Проведений аналіз досвіду децентралізації бюджетної системи Словацької республіки показав, що її бюджетна система в свій час мала проблеми подібні до тих, які зараз має Україна (асиметричність розподілу фінансових ресурсів між різними регіонами, інертність економічної політики місцевої влади, низьку ефективність використання бюджетних коштів, лобізм та високий рівень корупції), але провівши реформи здійснила перерозподіл фінансових джерел, повноважень та відповідальності між різними регіонами влади. Завдяки цьому, вдалося підвищити ефективність витрачання бюджетних коштів та якість наданих публічних послуг та благ.

4 Список використаних джерел

1. Балацький Є.О. Бюджетна децентралізація: ефективність реформи на місцевому рівні / Є.О. Балацький, С.М. Фролов // Економіка і управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 97-103.
2. Бондаренко А.І. Вплив держави на формування місцевих бюджетів у країнах Європи [Електронний ресурс] / А.І. Бондаренко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2010_4/doc/2/13.pdf.
3. Боровик П.М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів /

П.М. Боровик, О.В. Ролінський, К.М. Мазур // Облік і фінанси. – 2015. – № 1(67). – С. 51-57.

4. Гнидюк І.В. Шляхи децентралізації влади України на основі досвіду європейських країн / І.В. Гнидюк // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 1(17). – С. 6-14.

5. Децентралізація: досвід ефективної реформи Словаччини для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/30924-detsentralizatsija_dosvid_efektivnoji_reformi_slovachchini_dlja_ukrajini.

6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

7. Про Рекомендації парламентських слухань «Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3227-15>.

8. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 4 – С. 324-330.

9. Boex J. Fiscal Decentralization and Intergovernmental Finance Reform as an International Development Strategy, IDG Working Paper No. 2009 – 06 (D. C., The Urban Institute, 2009)

10. Bird R.M. (1998). Fiscal Decentralization in developing countries, an overview / R. M. Bird and Vaillancourt Francois / New York: Cambridge University Press.